

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “โนรา: พิธีกรรม สัญลักษณ์ ตัวตนคนใต้ กับพลวัตการปรับตัวยุคโลกาภิวัตน์” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงตำนานโนรากับความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตวัฒนธรรมของคนใต้ตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบัน ศึกษาอัตลักษณ์ของคนใต้ผ่านการให้ความหมายและสัญลักษณ์ต่างๆ ในพิธีโนราโรงครู ตลอดจนการปรับตัวตามสภาวะสังคมที่เปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งผู้วิจัยให้ความสำคัญทั้งการเก็บข้อมูลจากสายตาของเจ้าของวัฒนธรรม (emic) ประกอบกับการบรรยายวิเคราะห์ของผู้วิจัย (etic) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ประกอบกับการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ตามที่ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นปัญหาในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ไว้ 3 ประเด็นคือ 1. ตำนานความเชื่อเรื่องโนราที่มีสายสัมพันธ์กับชาวใต้มาช้านานและมีความสำคัญกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมคนใต้ตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน 2. อัตลักษณ์ของคนใต้สามารถแสดงผ่านสัญลักษณ์ การให้ความหมายและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับโนรา 3. การเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคต่างๆ รวมทั้งยุคโลกาภิวัตน์มีผลต่อการดำรงอยู่และการปรับเปลี่ยนรูปแบบของโนราด้วย ผลที่ได้คือเป็นจริงดังสมมติฐานข้อต้นทุกประการ ดังนี้

ตำนานโนรามีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งและสืบทอดให้การประกอบพิธีโนราโรงครูมีความหมาย อีกทั้งเรื่องเล่าจากตำนานที่มีลักษณะของความพิเศษยังสามารถมอบความบันเทิงสนุกสนานได้ด้วยการเล่าหรือการแสดงเรื่องราวเหล่านั้นในพิธีกรรม มีเนื้อหาที่สอดแทรกเพื่อให้รักษาทัศนคติของสังคมและสอนค่านิยมในการดำเนินชีวิต ตำนานโนราจึงเป็นเครื่องแสดงความเชื่อของกลุ่มชนที่สามารถอธิบายความเป็นมาของเรื่องราวในอดีตว่ามีความเป็นมาอย่างไร จึงไม่ใช่เพียงเรื่องราวที่เล่าขานต่อกันมาเท่านั้น หากแต่เป็นจิตวิญญาณของคนในท้องถิ่นได้โดยเฉพาะผู้ที่มีเชื้อสายของทายาทโนรา ในบริเวณรอบทะเลสาบสงขลา

แม้ว่ายังไม่มีคำตอบแน่ชัดว่าตำนานโนรากระแสใดที่เป็นจริง ระหว่างกระแสที่เชื่อว่ามีกำเนิดจากภาคกลางแล้วขยายสู่ภาคใต้หรือว่าโนราแท้จริงเป็นสมบัติเก่าแก่ของท้องถิ่นใต้ที่ได้

ขยายวงกว้างสู่ภาคกลางในรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมราชรัฐกับวัฒนธรรมหลวง รวมทั้งยังไม่อาจรู้ได้ว่าอำนาจของครูดั้นโนราและตายายโนรานั้นเกิดขึ้นได้อย่างไรและเป็นจริงมากน้อยแค่ไหน แต่จากหลักฐาน เอกสารพร้อมกับคำบอกเล่าทำให้ทราบได้ว่า โนรานั้นมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวใต้ตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบันมีนัยสำคัญ ภายใต้ความเชื่อเรื่องตำนานโนราที่มีครูดั้นโนราผู้ให้กำเนิดการแสดงโนราบวกกับความศรัทธาของลูกหลานที่มีต่อผีบรรพบุรุษในสายตระกูล หล่อหลอมผ่านกาลเวลาและสภาพสังคมจนกลายเป็นศูนย์รวมที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนได้อย่างทรงพลัง

ผลของความเชื่อและระบบความคิดของชาวใต้ ดังกล่าวได้แสดงออกมาเป็นรูปธรรมในรูปแบบของพิธีกรรมที่เรียกว่า "พิธีโนราโรงครู" ซึ่งมีหน้าที่สำคัญในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยการเน้นย้ำความสำคัญของข้อผูกพันทางเครือญาติ ช่วยการแก้ปัญหาความขัดแย้งในหมู่ญาติ และเป็นการสืบทอดอำนาจในสายตระกูล นอกจากนี้ยังเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง (Ritual of Affliction) ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อปลอบโยนและเพิ่มขวัญกำลังใจ (reinforce) ให้กับสมาชิกในสังคม และเพื่อช่วยตอบสนองต่อภาวะวิกฤติในชีวิตของปัจเจกชนหรือชุมชนที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในช่วงต่างๆ ซึ่งเทอร์เนอร์เรียกว่าเป็นภาวะที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Communitas) เป็นช่วงเวลาพิเศษที่แยกออกจากชีวิตปกติ หรือช่วงเวลาการเปลี่ยนผ่านของชีวิต (Liminality) ลักษณะเช่นนี้ที่พบได้ในพิธีโนราโรงครูก็ได้แก่ พิธีครอบเทริด การประทับทรงของตายายโนราซึ่งเปลี่ยนจากร่างคนธรรมดาเป็นร่างของเทพผู้มีอำนาจพิเศษ รวมทั้งการแสดงเชิงพิธีกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพิธี ซึ่งล้วนมีนัยยะของการสร้างความสัมพันธ์และการผลิตซ้ำซึ่งอัตลักษณ์ของเครือญาติในสังคมได้ โดยผ่านการใช้สัญลักษณ์และการให้ความหมายทั้งสัญลักษณ์หลักและสัญลักษณ์รอง ทั้งวัตถุสิ่งของ พฤติกรรม คำพูดต่างๆ ที่ปรากฏในพิธีโนราล้วนมีส่วนในการเติมเต็มการประกอบให้พิธีกรรมมีความสมบูรณ์ที่สุด ควบคู่กันทั้งความหมายชั่วคราวคติและชั่วคราวรู้สึก เป็นเครื่องมือในการขัดเกลาทางให้สมาชิกในสังคมมีความเคารพต่อผู้อาวุโส รู้จักการตอบแทนบุญคุณ ปลุกฝังค่านิยมในการยึดมั่นคำสัญญา มีความเชื่อเพื่อ รู้จักให้อภัย สำนึกในหลักคำสอนที่ว่า "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" พิธีโนราโรงครูจึงเป็นพิธีกรรมทางความเชื่อที่เป็นความเชื่อทางพุทธศาสนาในระดับชาวบ้าน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตของลูกหลานตายายโนราตั้งแต่เกิดกระทั่งตาย ภายใต้ความเชื่อเรื่องตายายโนราและระบบเครือญาติในสายตระกูลเป็นสำคัญ

การวิเคราะห์พิธีโนราโรงครูเป็นเพียงการศึกษาพิธีกรรมท้องถิ่นที่เป็นที่รู้จักกันในชุมชนหรือในเขตพื้นที่จำกัด ไม่ได้รับรู้ทั่วไปหรือถือปฏิบัติกันในระดับชาติ แต่ก็มีข้อแตกต่างที่น่าสนใจซึ่งไม่เหมือนกับการแสดงในท้องถิ่นอื่น กล่าวคือ การแสดงบางอย่างเน้นส่วนที่เป็นมหรสพ หรือ

การแสดง อย่างเช่นการขับขานในภาคเหนือ แต่สำหรับการแสดงโนราในภาคใต้ก็นักกล่าวได้ว่า เป็นการให้น้ำหนักและความสำคัญของทั้งพิธีกรรมซึ่งเป็นบ่อเกิดของการแสดง และเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าการกระทำทุกอย่างของมนุษย์ที่เกิดจากความคิดและจินตนาการ ไม่ว่าจะเป็นาดาน ความเชื่อ พิธีกรรม ล้วนต้องมีเหตุผลรองรับ แม้ว่าบางครั้งคนในสังคมภายนอกอาจไม่เข้าใจหรือ คิดว่าเป็นสิ่งไร้เหตุผล อย่างไรก็ตามคนในสังคมนั้นย่อมเข้าใจและรับรู้ว่สิ่งที่ตนและสมาชิกใน สังคมปฏิบัติอยู่นั้นมีความหมายและมีบทบาทหน้าที่ในสังคมอย่างไร

สังคมสมัยใหม่เป็นสังคมที่เรียกว่ามีความเป็นวิทยาศาสตร์ ทุกอย่างล้วนมีเหตุผลรองรับ แต่ก็เป็นที่น่าแปลกใจที่เรื่องของพิธีโนราโรงครูซึ่งเกิดจากความเชื่อของลูกหลานต่อตายายโนรา ไม่มีเหตุผลทางวิทยาศาสตร์รองรับอย่างแน่ชัด แต่มีเหตุผลของอารมณ์ความรู้สึกอย่างเต็มเปี่ยม โนราโรงครูจึงยังคงดำรงอยู่ได้ด้วยเหตุที่มีบทบาทสำคัญและรับใช้สังคมได้อยู่ เนื่องจากผู้คนเกิดความไม่มั่นคงทางจิตใจเพราะปัญหาจากการพัฒนาต่างๆ เกิดเป็นปรากฏการณ์ที่เรียกว่าการ ย้อนกลับทางวัฒนธรรม ซึ่งวัฒนธรรมหนึ่งที่คู่กับชาวใต้และสังคมไทยมานานก็คือการเคารพใน บรรพบุรุษ

การพัฒนาในยุคสารสนเทศมีทั้งด้านบวกและด้านลบ การแสดงโนราจึงต้องรับมือกับทั้ง สองอย่าง โดยด้านบวกก็ถือเป็นการส่งเสริมให้การแสดงโนรานั้นได้แผ่ขยายออกสู่โลกกว้างได้มาก ขึ้น ในขณะที่การตั้งรับกับการนำวัฒนธรรมอันทรงคุณค่ามาเป็นสินค้าที่เป็นจุดขายในการดึงดูด ให้ผู้คนทั้งในและนอกวัฒนธรรมได้มาสัมผัสก็เป็นเรื่องที่จะละเลยไม่ได้

นอกจากการแสดงโนราที่มีความพยายามสืบต่อและอนุรักษ์แบบแผนดั้งเดิมแม้ไม่เต็ม ร้อยก็ตาม โนรายังมีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงให้เหมาะกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่การนำละครเข้ามา การตระเวนออกแสดงตามท้องที่ต่างๆ เป็นการเดินสายไปพบผู้ชมถึง ที่ มาถึงรูปแบบของการปรับตัวของโนรา ในยุคโลกาภิวัตน์ที่สามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) มีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงสูงมักมีลักษณะของคณะที่เป็นธุรกิจอย่างเต็มรูปแบบ ได้แก่ โนราทางเครื่อง 2) มีลักษณะของการผสมผสาน (ของเดิมก็อนุรักษ์ แต่ก็ผสมของใหม่เข้าไปด้วย) เป็นกลุ่มที่ได้นำโนราไปผนวกกับศาสตร์หรือวิชาอื่นๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการดำเนิน ชีวิตของสมาชิกในสังคม จึงเกิดเป็นผลผลิตใหม่ให้เห็น ได้แก่ โนราเพื่อสุขภาพแบบต่าง ๆ อาทิ โนราบิก โนราบำบัด หรือโนราบูรณาการ เป็นต้น 3) กลุ่มที่ปฏิเสธสิ่งแปลกใหม่ อนุรักษ์ไว้ซึ่งของเก่า ตามแบบฉบับเดิม มักเป็นกลุ่มที่เคร่งครัดในเรื่องของครุหมอนโนราจึงไม่เห็นด้วยกับการ เปลี่ยนแปลงใดๆ ทั้งสิ้น กลุ่มประเภทนี้ได้แก่ โนราโบราณที่เน้นรับงานเฉพาะโนราพิธีกรรมและ งานแก้บนต่างๆ เท่านั้น ทำให้มีพื้นที่การแสดงจำกัด อยู่ในวงแคบ เช่น วัดหรือในงานพิธีกรรม ต่างๆ แต่อย่างไรก็ตามทุกๆ สาขาที่แตกหน่อตอยอดออกไปก็ยังคงมีรากเดียวกันคือ พิธีโนราโรงครู

แสดงให้เห็นว่าแม้ว่าสังคมได้จะมีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงมาอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ตามสภาพสังคมและความต้องการของผู้คนในสังคมขณะนั้น แต่สิ่งหนึ่งที่ยังไม่เคยเปลี่ยนก็คือ โนรา ยังคงเป็นตัวแทนของอัตลักษณ์ของคนได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ดี การสืบค้นรากเหง้าที่มาของการแสดงโนราโดยหวังจะนำไปให้ถึงจุดต้นตอเดิมแท้ อาจไม่สำคัญเท่ากับการตอบคำถามว่า โนราในสังคมไทยยุคพุทธศักราชที่ 2550 ภายใต้บริบท สังคม-เศรษฐกิจ-การเมือง ที่มูลค่าทางเศรษฐกิจของอุตสาหกรรมวัฒนธรรมขยายตัวอย่าง มหาศาล และเป็นช่วงเวลาที่ยังคงเริ่มหันมาสนใจกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยท่าทีเคารพบูชา บ้างก็ เห็นเป็นบ่อเงินบ่อทอง บ้างก็ทำกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านเหมือนการสต๊าฟหรือแช่แข็งเก็บไว้โดย ไม่ให้เปลี่ยนแปลง แต่มีน้อยนักที่จะมองว่าศิลปะพื้นบ้านเป็นสิ่งที่เติบโตมากับชาวบ้านและมีการ ปรับเปลี่ยนตัวเองมาโดยตลอด ในท่ามกลางช่วงสมัยและเงื่อนไขเช่นนี้ โนราควรจะปรับตัวไปใน ทิศทางใด จะมากน้อยแค่ไหน รวมทั้งการแสดงโนราในปัจจุบันทำอย่างไรถึงจะมีส่วนช่วย สนับสนุนวงการศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยของไทยให้ก้าวหน้า เป็นที่พึงทางปัญญาของสังคม ทำอย่างไรโนราจึงจะยืนอยู่ในเวทีทางวัฒนธรรมร่วมสมัยได้อย่างมีคุณค่า มิใช่แค่เพียงอนุรักษ์ โนราเพราะโนราเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและเป็นมรดกของชาติเท่านั้น

ทุกเส้นทางของการเดินทางในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ เป็นความตั้งใจ ขณะเดียวกันก็ตอกย้ำจิต วิญญาณที่ฝังอยู่ในสายเลือดของลูกหลานชาวไทยได้ให้ปรากฏอย่างเด่นชัดและไม่พรมัวไปตาม กระแสสังคมสมัยใหม่ และเพื่อนำผู้อ่านที่ได้ชื่อว่าเป็นคนนอกวัฒนธรรมได้เข้ามาสัมผัสกับ วัฒนธรรมความเชื่ออย่างหนึ่งของชาวไทยที่ยังทรงพลังตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันผ่านสิ่งที่เรียกกันคุ้นหู กันว่า “โนรา”

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรให้ความสำคัญกับผู้ชำนาญในวิชาชีพระดับท้องถิ่นในฐานะที่เป็นฐานรากที่มี บทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน เพราะการเข้าใจวัฒนธรรมหรือสังคมใดได้ต้องอาศัยมุมมอง จากคนในเป็นประการสำคัญ
2. แม้ว่าการส่งเสริมเรื่องของศิลปวัฒนธรรมนั้นต้องอาศัยระยะเวลาที่ยาวนาน แต่ ภาครัฐก็ควรสนับสนุนและถือเป็นการลงทุนที่คุ้มค่าเพราะจะทำให้เยาวชนรุ่นหลังไม่ลืมรากเหง้า ของพื้นฐานทางวัฒนธรรมตนเอง นั่นหมายถึงบุคคลจะดำรงตนอยู่ในสังคมอย่างมีอัตลักษณ์ไม่ได้ โอนเอนไปตามกระแสสังคมที่มีลักษณะฉาบฉวยไม่ยั่งยืน และควรมีการสนับสนุนและส่งเสริม อย่างต่อเนื่อง อย่างเช่น หากได้รับรางวัลศิลปินพื้นบ้านดีเด่นประจำปี มีการรดน้ำดำหัวให้กับ

ศิลปินดีเด่นในวันสงกรานต์ แต่ว่าที่ผ่านไป การได้รับรางวัลแล้วก็จบกันไปไม่มีผลอย่างต่อเนื่อง ทำให้ศิลปินดีเด่นกลายเป็นเพียงผู้สูงอายุที่ไร้ความสามารถ เป็นเหตุศิลปินพื้นบ้านหลายๆ แขนงหมดกำลังใจ ดังนั้นภาครัฐจึงควรดูแลอย่างต่อเนื่องและยกย่องในฐานะปู่ชนียบุคคล เพื่อเป็นตัวอย่างให้อนุชนรุ่นหลังพร้อมจะทำสิ่งดีๆ เหล่านี้สืบต่อไป

3. การจะสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ได้ยาวนาน ควรจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต จับต้องได้ ไม่ใช่พิพิธภัณฑ์โบราณที่ไม่สามารถเข้าถึง เป็นที่เก็บของเก่า หนังสือเก่า ควรดูแลการอนุรักษ์แต่ไม่ได้มีการส่งเสริมต่อการศึกษา ทั้งนี้สามารถนำเสนอได้หลายรูปแบบ เช่น การจัดงานจำลองพิธีโนราโรงครูแบบโบราณ ที่เป็นเวทีเปิดให้ผู้เฒ่าผู้แก่ผู้มีความรู้ได้ถ่ายทอดให้เยาวชน ด้วยการเห็นของจริงๆ ทำให้เด็กเกิดจินตนาการ และเข้าถึงได้ถึงแก่นของวัฒนธรรมไม่ใช่เพียงภาพแห่งความฝันเท่านั้น

4. สื่อสารมวลชนในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นเครื่องมือในการสื่อสารที่มีบทบาทและมีอำนาจมากในสังคมปัจจุบัน ดังนั้น หากสื่อเหล่านี้หันมาให้ความสำคัญต่อศิลปะพื้นบ้านด้วยการส่งเสริมและสนับสนุน ก็จะช่วยส่งเสริมให้เราพัฒนาทางด้านวัตถุและจิตใจควบคู่กันไป อันจะนำไปสู่การเป็นสังคมที่น่าอยู่และยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

แม้ว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโนราจะมีผู้ศึกษาไว้เป็นจำนวนมาก แต่ก็เหมือนการนำเรื่องเก่ามาเล่าใหม่ที่มีลักษณะเพียงการอธิบายความ จึงควรศึกษาในระดับการวิเคราะห์ให้มากขึ้น เพราะจะได้ช่วยยกระดับเรื่องของท้องถิ่นให้มีความเป็นสากลมากขึ้นโดยอาศัยข้อมูลเบื้องต้นที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว เพื่อให้มีประโยชน์ที่กว้างขวางมากขึ้น และจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาที่จำกัดพื้นที่ไว้เพียงในจังหวัดสงขลาเท่านั้น ในขณะที่การแสดงโนราได้รับความนิยมในเขตพื้นที่ภาคใต้เกือบทุกจังหวัด จึงควรได้มีการศึกษาในขอบเขตพื้นที่จังหวัดอื่นๆ ด้วยเพื่อนำมาเปรียบเทียบ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งระดับหนึ่งทั้งนี้ก็เพื่อสามารถอธิบายอัตลักษณ์ของคนใต้ได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการศึกษาในงานชิ้นนี้จะครอบคลุมด้านเนื้อหาทั้งมิติประวัติศาสตร์เรื่อยมาจนถึงปัจจุบันก็ตาม แต่ไม่อาจหยุดการค้นคว้าทำความเข้าใจไว้เพียงเท่านี้ เนื่องจากโนราเป็นทั้งวัฒนธรรม ความเชื่อและความบันเทิงที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมที่มีลักษณะของการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นในอนาคตจึงควรมีการศึกษาค้นคว้าอย่างต่อเนื่องถึงความเป็นไปของโนราเมื่อสังคมต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่สิ้นสุด